

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/dla-mediow/komunikaty/198907,TEKST-AUDIO-60-rocznica-protestu-trzydziestu-czterech-polskich-intelektualistow.html>
30.04.2024, 08:46

[TEKST + AUDIO] 60 rocznica protestu trzydziestu czterech polskich intelektualistów

Data publikacji 13.03.2024

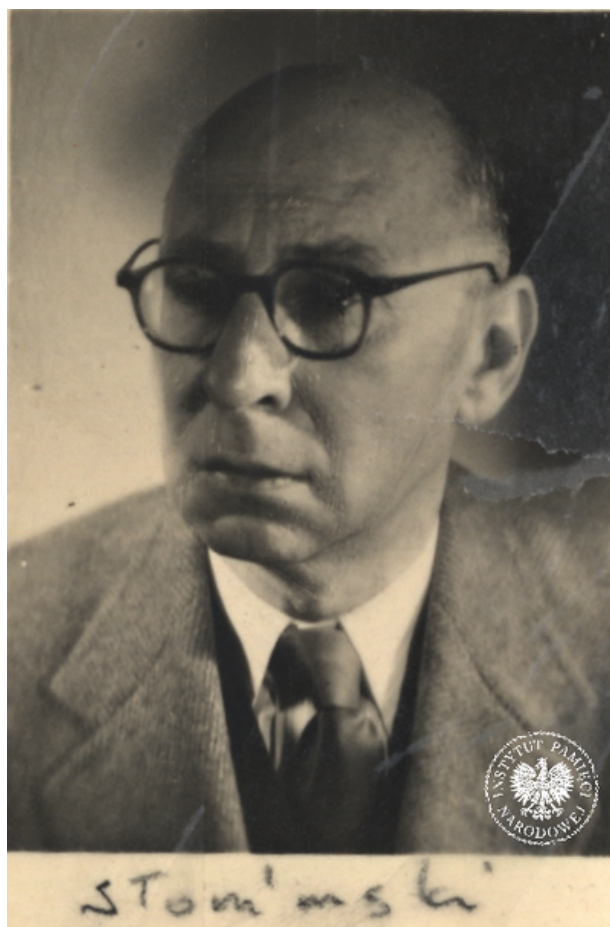
14 marca 1964 r. Antoni Słonimski doręczył do kancelarii premiera PRL Józefa Cyrankiewicza tzw. List 34. będący sprzeciwem wobec prowadzonej przez reżim PRL polityki ograniczania m.in. wolności słowa i swobód obywatelskich. Ten protest środowisk naukowych i artystycznych zapoczątkował długą listę kolejnych pisemnych sprzeciwów wobec działań władzy komunistycznej.

Bunt intelektualistów przeciw cenzurze

Nadzieje wywołane Październikiem '56 szybko się rozplywały. Zlikwidowany został tygodnik „Po prostu”, zamknięto Klub Krzywego Koła, gdzie (jak na warunki PRL) prowadzone były nieskrępowane dyskusje. Coraz bardziej ograniczana była także swoboda wypowiedzi. Drastycznie spadały nakłady książek. W tej atmosferze w środowiskach intelektualnych zrodził się pomysł wystosowania listu do władz. Początkowo miał to być długi memoriał. Zwyciężyła przedstawiona przez Antoniego Słonimskiego propozycja dwuzdaniowego tekstu.

Razem przeciw cenzurze

Narady w sprawie listu protestacyjnego odbywały się najczęściej w kawiarni Państwowego Instytutu Wydawniczego przy Foksal w Warszawie. **Podpisy zbierali Antoni Słonimski, Paweł Hertz i Jan Józef Lipski.** Zwracano się z propozycją

fot. AIPN, IPN BU 0204/1203 t.1

złożenia podpisu tylko do wybranych osób.
Hertz zadbał o to, aby wśród sygnatariuszy
znalazły się osoby reprezentujące różne
środowiska ideowe – przedstawiciele
lewicującej inteligencji, konserwatyści czy
środowiska inteligencji katolickiej.

Wśród nich znaleźli się m.in. pisarze Jerzy Andrzejewski, Maria Dąbrowska czy Mieczysław Jastrun, literaci i dziennikarze opozycyjni: Paweł Jasienica, Stefan Kisielewski czy Jerzy Turowicz, ale także wybitni intelektualiści i naukowcy: Władysław Tatarkiewicz, Jan Parandowski czy Stanisław Pigoń. **Ten akt sprzeciwu inteligencji był pierwszym masowym aktem oporu społecznego po 1956 r.**

Inicjatorom listu chodziło o ukazanie powszechności intelektualnego buntu. Pod listem zebrano podpisy osób reprezentujących nie tylko zróżnicowane środowiska ideowe, ale także różne dziedziny kultury, nauki i sztuki. Był to wyraz dość powszechnego w środowiskach intelektualnych odrzucenia polityki kulturalnej w wydaniu Władysława Gomułki.

List 34

„Ograniczenia przydziału papieru na druk książek i czasopism oraz zaostrzenie cenzury prasowej stwarza sytuację zagrażającą rozwojowi kultury narodowej. Niżej podpisani, uznając istnienie opinii publicznej, prawa do krytyki, swobodnej dyskusji i rzetelnej informacji za konieczny element postępu, powodowani troską obywatelską, domagają się zmiany polskiej polityki kulturalnej w duchu praw zagwarantowanych przez konstytucję państwa polskiego i zgodnych z dobrem narodu.”

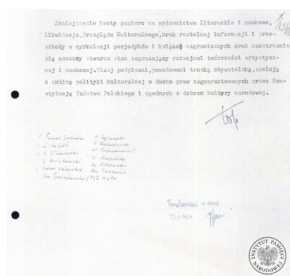
- brzmiała treść listu skierowanego do komunistycznego premiera Józefa Cyrankiewicza.

Podpisy pod nim złożyli: Jerzy Andrzejewski, Maria Dąbrowska, Stanisław Dygat, Karol Estreicher, Marian Falski, Aleksander Gieysztor, Konrad Górski, Paweł Hertz, Leopold Infeld, Paweł Jasienica, Mieczysław Jastrun, Stefan Kisielewski, Zofia Kossak-Szczucka, Tadeusz Kotarbiński, Jan Kott, Anna Kowalska, Julian Krzyżanowski, Kazimierz Kumaniecki, Edward Lipiński, Maria Ossowska, Stanisław Cat-Mackiewicz, Jan Parandowski, Stanisław Pigoń, Adolf Rudnicki, Artur Sandauer, Waclaw Sierpiński, Antoni Słonimski, Jan Szczepański, Władysław Tatarkiewicz, Melchior Wańkiewicz, Jerzy Turowicz, Adam Ważyk, Kazimierz Wyka, Jerzy Zagórski.

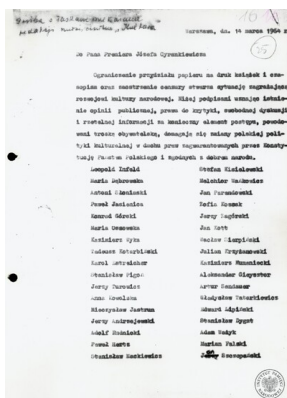
Zemsta władzy „ludowej”

List wywołał furię władz. Sygnatariusze zostali poddani represjom, uniemożliwiono im drukowanie, „Tygodnikowi Powszechnemu”, za podpis Jerzego Turowicza, drastycznie zmniejszono nakład. Władze komunistyczne zorganizowały propagandowy list przeciwko „zorganizowanej kampanii oczerniającej Polskę Ludową”. Zebrano pod nim około sześćuset podpisów pisarzy.

List 34 stanowił istotny przełom. Był wyrazem porozumienia ponad podziałami przeciw komunistycznej dyktaturze. Zapoczątkował też długą listę kolejnych pisemnych sprzeciwów wobec działań reżimowych władz. Miało to ogromne znaczenie dla wyrwania Polaków z lepkiej komunistycznej propagandy.

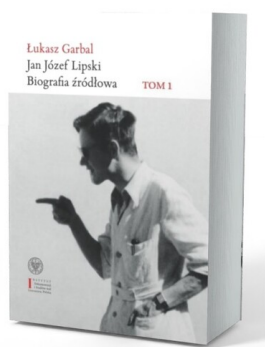
fol. A.IPN, IPN BU
507/707 t.1

IPN BU 0192/786 t.1

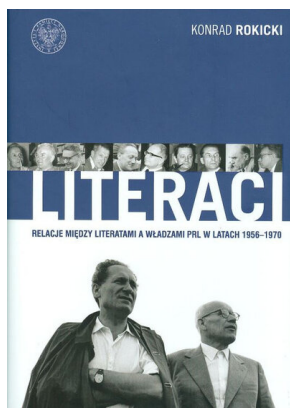
W 2018 r. IPN wydał książkę Łukasza Garbala, „[Jan Józef Lipski. Biografia źródłowa](#)”, t. 1-2.

Źródłowa biografia Jana Józefa Lipskiego to przypomnienie postawy zgodności słów i czynów. Lipski konsekwentnie przeciwstawiał się zawłaszczaniu przez władze PRL słów takich jak demokracja, socjalizm, patriotyzm. Książka została uhonorowana w 2019 r. nagrodą im. ks. Józefa Tischnera, otrzymała także Nagrodę Historyczną Polityki.

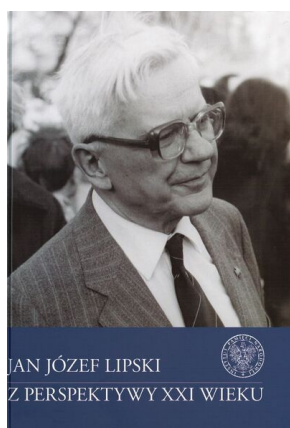

W 2011 r. IPN wydał książkę Konrada Rokickiego, [„Literaci. Relacje między literatami a władzami PRL w latach 1956–1970.”](#)

W książce Konrad Rokicki opisuje związki łączące pisarzy z władzą. Autor sięgnął do szerokiego wachlarza źródeł, wykorzystał materiały archiwalne Związku Literatów Polskich, Archiwum Akt Nowych oraz Instytutu Pamięci Narodowej.

W 2012 r. IPN wydał książkę pt. [„Jan Józef Lipski z perspektywy XXI wieku”](#), pod redakcją Konrada Rokickiego.

Zachęcamy do zapoznania się z artykułami i materiałami audio-video dostępnymi w portalu przystanekhistoria.pl oraz na stronie ipn.gov.pl

- Filip Musiał, [List, który zachwiał Gomułką](#)
- Do bezpłatnego pobrania miesięcznik pamięć.pl w którym się znajduje artykuł Joanny Kuciel-Frydryszak, [Antoni Słonimski i "List 34" złożył w kancelarii premiera](#)

[„List 34”](#)

- 90s. historii: [14 marca 1964 r. Antoni Słonimski złożył w kancelarii premiera „List 34”](#)

AUDIO:

Aby zobaczyć odtworzyć włącz JavaScript

PLIKI DO POBRANIA

[dr Paweł Sasanka, BBH IPN - Antoni Słonimski złożył w kancelarii premiera tzw. List 34 w sprawie ograniczenia cenzury \(mp3, 6.64 MB\) 13.03.2024 14:00](#)

[dr Paweł Sasanka, BBH IPN - Antoni Słonimski złożył w kancelarii premiera tzw. List 34 w sprawie ograniczenia cenzury \(wav, 48.78 MB\) 13.03.2024 14:00](#)